

הדרך היחידה

יום שני יז' שבט תשס"ז
מסכת תענית דף כח'

עלון יומי ללומדי הדרך היומי
 יו"ל ע"י מדרשיית הדרך היומי פ"ת

דוא"ל: midrashiya@eagleintl.com

לחשוש ואם בירך לגמור או לקרוא יצא.

עיונים על הדרך

האם מברכים על הלל?

רב בא לבבל, וראה אותם אומרים הלל. רצה להפסיקם. לאחר שנוכח לדעת, שמדלגים, אמר כך הייתה קבלה בידם, לומר בדילוג. ואומרים תוס' (ד"ה אמר) מכאן יש ראייה, שמברכים על ההלל אף שנאמר בדילוג, וראיה שמברכים על מנהג. שאל"כ מדוע רב רצה להפסיקם, הרי אם אין מברכים על ההלל, רב כבר ראה שאומרים בלא ברכה. בהכרח, בירכו. ורק לאחר שראה שהם מדלגים, אמר כך קבלה בידם. וכך פסק ר"ת, וכך היא שיטת התוס'. אף שהרמב"ם ועוד (עי' לקמן) פליגי וסברו שאין מברכים על מנהג.

בדברי התוס' בערכין (י' ד"ה יח' ימים) נקטו בריש דבריהם, שבר"ח לא אומרים הלל כלל. היות וע"פ לשון הגמ', הגדרת יום שאומרים בו הלל צריך להיות שיהיה אסור במלאכה. אמנם ר"ח איקרי "מועד", אולם לא אסור במלאכה. ולא אמרינן הלל השלם. ונראה מדבריהם שלדעת רב, בר"ח לא אמרינן הלל כלל. ולא כנראה לפום ריהטת הגמ' שר"ח ממועט רק מהלל השלם. ובהמשך כתבו, היות וכל מה שאומרים הלל בר"ח, הוא מחמת מנהג אבותיהם בידם, מ"מ יש לברך על מנהג. ואף דדנו בכך סיימו דבריהם וז"ל "ומ"מ נקוט דר"ת בירך וכו'" שהוא סבר, שיש לברך על מנהג. ועיין תוס' ברכות (יד' ד"ה ימים) שכן פסק השר מקוצי. והביאו שם בשם המחזור ויטרי שאין לברך על מנהג ועי' בדעת הרמב"ם (פ"א מברכות ה"טז) ועי"ע ברבינו יונה (ז' מדפה"ר ד"ה ורבינו) ובשו"ת הריב"ש (סי' קיא) נקט שכן יש לברך וכן באשכול (בהל' ר"ח) וכן הוא בראב"ד (בהשג' שם).

כתב הטור (או"ח תכ"ב) וקורין את ההלל. ורבו בו הדעות, ו"א שיחיד אין אומר אותו כלל בר"ח. אבל ציבור אומרים ומברכים לפניו ואחריו. ו"א שאין חילוק ובין יחיד ובין ציבור ללא ברכה. ור"ת ס"ל דבין יחיד ובין ציבור אומרים בברכה. וסיים הטור, דהכל תלוי במנהג המקום וכן הוא ברא"ש וכן בב"י שהביאו מהירושלמי (פאה פ"ו ה"ה) אם הלכה רופפת בירך ראה האריך הציבור נוהגין ונהוג כן.

למעשה ברבותינו הראשונים מצאנו רוב דעות לברך על הלל של ר"ח, אע"פ שהוא מנהג. אולם בטעם הדבר מצאנו נוסחאות שונות. דעת ר"ת (תוס' סוכה מד' ערכין ועוד) דלא גרע משאר דברים של מנהג שמברכים עליהם. בתוס' ר"ד (סוכה מד' בפסקי הרי"ד) היות ועיקר ההלל הוא חובה כיון שתקינתו אף בר"ח תיקנהו כעיקרו בברכה. במכתם וברבינו מנוח (תענית כח') נקטו שהלל הוי תקנה ולא מנהג ולפיכך יש בו ברכה. וכן נראה בראב"ד בהשג' (פ"א מברכות ה"טז) דכך תיקנהו לפרסם שהוא ר"ח. ובתוס' רא"ש (סוכה שם) היות והוא דבר חשוב בקריאת התורה יש בו ברכה.

מה מברכים על הלל?

לאחר שלמדנו שהלל שבראשי חודשים אינו מעיקר הדין, אלא מנהג. ואמנם לעיל התבאר בדעת הראשונים, שסברו שניתקן בצורת ההלל השלם ויש עליו ברכה. או מצד שאף על מנהג מברכים. אולם במטבע הלשון של ברכת הלל, יש לעיין, האם ניתקן אף הוא בצורתו בלשון של "לגמור" את ההלל. או שמא נברך רק "לקרא את ההלל"?

עיין תוס' (ברכות יד') שאין לחוש, שבין גומר ובין קורא, שבירך לגמור או לקרא יצא. והטעם שמברכים על דילוג "לקרא" הוא כדי שלא יטעו האומרים. ועי"ש ברא"ש (סי' ה') שכתב כדבריהם והביא ראייה שמברכים "לקרא" מגילה והרי גומרים. וא"כ מוכח שאף על דבר שלם אפשר לומר בלשון של "לקרא" ולא מחוייב הדבר לומר "לגמור".

ועי"ש שהביאו, שבליל הסדר היו שנקטו מדברי הירושלמי, שלפני הסעודה לברך בלשון "לקרא". ובהלל שלאחר הסעודה לברך "לגמור". ועי"ע במרדכי (שבת פ"ב סי' רפז). ראב"ה (ח"ג סי' תתעט) ושבלי הלקט (קעד').

במהר"ם מרוטנבורג כתב, שאם גומרים את ההלל, לא יברך "לגמור" שהרי אם חיסר אחת מאותיותיה, ה"ז ברכה לבטלה. שהרי בירך "לגמור" וחסר, הרי זה לא גמר. וציין שהרא"ש לא חשש לזה. וכן פסקו למעשה הבי"ח והב"י (בסי' תכ"ב) שאין

סיכום הדרך

נושא היום: ימי המעמדות. הלל של ר"ח. יו' בתמוז.

מוכיחה הגמ', שאנשי המעמד היו קוראים בתורה בשחרית ובמוסף. ובמנחה, קוראים בע"פ כמו שקוראים ק"ש. **ואמר רבי יוסי**, מצד דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בע"פ (עי' קרן אורה) אף במנחה כל אחד אומר, ואין היחיד מוציא את הרבים.

יום שיש קרבן עצים נדחה המעמד מנעילה, ולא נדחה ממנחה. וטעם הדבר, היות ומנחה לגבי נעילה נחשב לדברי תורה. שהרי יצחק אבינו תיקן תפילת מנחה. **תקנת ימים טובים של עצי המערכה**, נקבעה משום שחזרו מהגלות ולא היה עצים למערכה, והתנדבו המשפחות שנוכרו להביא קרבן עצים. ותיקנו להם שבכל שנה יביאו קרבן עצים אפילו שלא היה חסר עצים. בט"ו באב, היו מצטרפים בני "גונבי עליו" ו"קוצעי קציעות" ו"סלמאי הנתופתי". טעם שמם, כיון שגזרה מלכות לא לעלות לבית המקדש לצורך ביכורים וכו', מה עשו הללו. כיסו את הביכורים בתאנים, ובכלי שאיתו עושים את הקציעות הנקרא "עליו". וכשהגיעו למחסום שהציבה המלכות, **אמרו**, שהם הולכים לעשות עיגולי דבילה. וכך עברו את המחסום ועלו לירושלים. ולכן נקרא "בני גונבי עליו" ו"קוצעי קציעות". וכן, שבאו להביא גזרי עצים בנו מהעצים כעין סולם, **ואמרו**, בבדיקת המחסום שהולכים עם הסולמות להוריד יונים מהשובך וכו', ונקראו "סלמאי הנתופתי".

בסדר הבאת קרבן העצים, נחלקו התנאים ביחוס המשפחות. **לרבי מאיר**, "בני פחת מואב" הם "בני דוד". **לדעת רבי יוסי**, הם "בני יואב בן צרויה". "בני עדין", **לרבי יהודה**, הם "בני דוד". **ולרבי יוסי**, הן "בני יואב בן צרויה". א"כ כשאמרו במשנה שבא' טבת חזר החשבון להתחלה, ו"בני פרעוש" הביאו פעם שניה. **לא מסתדר לא לרבי מאיר**, שלדבריו הרי מבוואר כבר במשנה, בני דוד וא"כ לשיטתו בני פחת הם חזרו ושנו. **ולרבי יוסי**, "בני פחת" ו"בני מואב" הם הביאו פעמיים, ששניהם הם בני יואב בן צרויה. **ולרבי יהודה**, "בני דוד" ו"בני פחת" הכוונה למשפחה אחת, והם הביאו פעמיים. ו**נוקטת הגמ'**, שהמשנה היא לפי שיטת רבי יוסי (שהוא נזכר פעמיים בברייתות וכל פעם זה תנא אחר משמו) אולם נחלקו התנאים בדבריו, האם "בני פחת" הם "בני יואב". ו"בני עדין" הם משפחה אחרת. או "בני עדין" הם "בני יואב". ו"בני פחת" הם משפחה אחרת. וא"כ רק "בני פרעוש" הביאו פעמיים.

בא' בטבת, לא היה בו מעמד, כיון שיש בו הלל (ר"ח וחנוכה) מוסף (ר"ח) וקרבן עצים. שאל מר קשישא למסקנא, מדוע נדחה המעמד אף ממנחה, ולא נדחה רק ממוסף כמו שהלל דוחה רק מעמד שחרית. **אמר רב אשי**, כך סבר **רבי יוסי**, שמוסף לא דוחה מעמד של מנחה ושל נעילה. (לפי גירסת הגר"א בגמ'). **מוכיחה הגמ'**, ממה שלא אמרו במשנה שאין מעמדות בא' בניסן, שמצד הלכותיו הוא דומה לא' טבת שיש בהם הלל יש בהם מוסף ויש בהם קרבן עצים. ששונה א' ניסן, היות **ואמירת ההלל בר"ח** היא רשות ולא חובה. (בא' טבת יש חובה מצד חנוכה ולא מצד ר"ח. שאומרים בו הלל שלם) **רב שהגיע לבבל**, ראה שאומרים הלל בר"ח. ורצה להפסיקם, **אולם** כשנוכח שהם אומרים הלל בדילוג הבין, שכך נהגו. **ולמדנו בברייתא**, יחיד לא יתחיל את ההלל בר"ח. ואם התחיל, גומר.

ביז' בתמוז, נשתברו הלוחות. **החשבון**: בו' בסיון ולרבי יוסי בו', ניתנה תורה. משה עלה בו' סיון. והיה 40 יום ולילה על ההר. 24 של סיון (מלא) ו-16 של תמוז הרי ביז' בתמוז נשלמו ה-40 יום, שמשנה ירד ונשתברו הלוחות. **בטל התמיד**. מקובל איש מפי איש. **הובקעה העיר**, בבית ראשון בט' תמוז. בבית שני, ביז' תמוז. שרף אפוסטמוס מקובל איש מפי איש. **העמיד צלם בהיכל**, ולומדת הגמ' שהעמיד ב' פסלים ואחד נפל על חברו ושבר את ידו ואמר לו שנוקם בו. (ועי' ב' ביאורים ברש"י).